

Representation of passion dimensions in Hosein Monzavi's sonnets;

According to John Strenberg

Seyyed Mohammadreza Bashi Azghadi¹

Batool FakhrEslam² MohammadSharif Hoseini³

Abstract

Love should be considered the main theme in Hosein Monzavi's sonnets, which shows his identity well. The isolated view of love is, in most cases, earthly and physical, based on which the element of "passion and fervor" seems prominent in it. Among the contemporary theories that have mentioned the category of love, John Sternberg's opinions are important, which are presented in the form of the love triangle theory. He considers love to have three aspects: "intimacy, excitement (lust), commitment". This research is based on the basics of "passion" and its components, to quantitatively and qualitatively analyze its reflection in Monzavi's sonnets. This research is written based on library sources and the descriptive-analytical method and the statistical community of Ghazalyat. The results of the research show that based on the frameworks of the side of passion, the three axes of "beloved being a woman", "description of the body and body of the lover" and "description of his moods and behaviors" have been studied as the most important components of this side, which is the peak of infatuation and It expresses the poet's mania towards his earthly lover. In addition, according to Sternberg's opinions, the isolated lover of the opposite sex and type of relationship has a high degree of physiological and psychological arousal. Motivations that lead to perfect love, physical and sexual attraction.

Keywords: Hosein Monzavi, Strenberg, love triangle theory, passion.

Detailed Abstract

1. Introduction

In classical Iranian literature, love has been manifested in a variety of ways. In the importance of love in Persian literature, it is enough that its most important and practical poetry form, sonnets, is mainly dedicated to romantic themes. Hussein Monzavi is one of the most important sonnets of our companion who is considered to be loved by contemporary poetry and the main content of his literary works. He has a high place in

¹PhD student of Persian language and literature, majoring in lyrical literature, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran. mo.bashiazghadi1402@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Neyshabor Branch, Islamic Azad University, Neyshabor, Iran. Bt_Fam12688@yahoo.com

³ Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran. hosainimh1@gmail.com

contemporary Persian sonnets. In isolation poems, the manifestations of romanticism such as: hopelessness, nostalgia, loneliness, celebration of regret, death, myth, analysis, love, and nature are found, each of which is controversial. Looking at isolated works, we find that the main life of his poetry is love, and that love has always been present in different periods of his life.

1-1. Research Method

This study is based on the sources of the library and the descriptive-analytical method. In this study, it has been attempted to analyze the quality of enthusiasm in isolated ghazalia with an approach to Sternberg's views. The statistical society of the research is a collection of isolated poems. The extent of the research sample also includes the verses in which the components of passion and passion are seen.

2. Discussion

2-1. Being a lover

The first point in examining the passion of the beloved sonnet is to the beloved sex. Given the signs and evidence in his poems, his beloved was in many cases. This woman, whether she was her wife, or any other woman in the real world or with her, or not, or not, or that woman is an imaginary, mythical, and ideal woman in her view; Because important, the characteristics, characteristics, and characteristics of the woman's landscape are from her vision. On this basis, sometimes this woman described in isolated gazelles with mythical and historical lovers. The lover of isolation is the first cause of his insult, and it is not merely the poet's desires and desires that have made him passion.

2-2. Describe

The second set of evidence and enthusiasm in the love of isolation is his references to the beauty of the beloved body and body. These references are the motivations that include physical and sexual attraction, and based on the theory of love triangle than Sternberg, the more passionate of the passion and passion, the more exaggerated the person becomes his beloved fascination. Throughout the isolated sonnets, there are exquisite, pristine and abundance of the beloved organs that represent the prominent role of the author of passion in his sonnets. These instances sometimes refer to the whole body and body of the beloved in a sonnet. Isolated poems, sometimes, in the description of the lover's organs, and a perfect example of physiological arousal; The same as Sternberg refers to passion. The evidence and evidence of isolated gestures in his gazelles to describe the body, body and body of the mistress is so pervasive. In short, these descriptions include the following axes:

A: Hand, arms, shoulder, shower, fist, finger, head, jabin, forehead, neck, chest, leg, nose. B: Tone, stature, body, body, face, zinc and conflict. A: Lips, mouth, zenjadan, cheeks, spots and kisses. D: Eye, Eyebrow, Eyelashes, Gisu, Hair, Zulf, Design.

2-3. Description

One of the essential axes in the authorship of Sternberg's passion is the lover's moods and behavior. The beloved believer in the gazelle of isolated is abundant, pleasant, and enthusiastic. A set of words in isolated gazelles represent the moods and behavior of the beloved and cause the poet's life and survival. This collection of the beloved's moods and behavior can be summarized in several axes: a: The blessings of the beloved; B: Supporting, accompanying and obeying the beloved; A: Hug.

2-3-1. The beloved blessings

From the point of view of Hussein Monzavi, the lover of his hope tied to the lover of the lover and sweeten his palate only with his love. The lover's laughter for him is the hope of life and like the sun, the source of warrior. The same laughter that has made the poet's isolation, and like spring, the garden has flourished on his lips. In fact, the isolation, on the basis of these verses, owes his poetry to the laughter of the beloved.

2-3-2. Support, companionship and obedience

The lover's isolation is the most important factor in liberation from despair, regret, sadness and homesmark. The beloved's kindness ends his distressed nightmares, and his gem and breath transform the winter of despair and sadness into a pleasant and happy spring.

2-3-3. Hug

In isolated sonnets, the effects of the beloved embrace include: love, security, support, attention, play and evil, dignity and confidence. The lover's arms, paradise of the poet of love, and for him, is the unity of unity in the multitude. The same hug makes him know himself with one lover, and at the same time, the same embrace connects him to the whole world. Meeting emotional and emotional needs is essential for the health and dynamics of the relationship. Allocating enough time to be together and expressing love and appreciating the key factors in the sense of satisfaction that comes together. The integrity contributes to the dynamics and balanced growth of the relationship in maintaining independence and having individual interests. This is the key that has been emphasized in Sternberg's approaches, and isolated in his gazelle, much of his arms and mistress. This is sometimes a part of the poet's instinctual and sexual need.

3. Conclusion

What seems to be tangible and tangible in the poetry of the poet's poems is the remarkable repetition of passion. If the necessity of ideal love is the boldness of passion (erotic behaviors and states and a kind of

physiological and psychological gender stretch), it must be confidently stated that isolated romances are full of this fiery love. Sternberg's desired love (enthusiasm or gender attractions) is seen in the lovely ghazalis with all of its components such as being a woman of being a beloved, describing the appearance of appearance, description of the organs, moods and behavior of the beloved. According to the findings of this study, out of the 356 romantic sonnets, the 141 sonnets were passionate, enthusiasm, which can be said to be focused on one -third of isolated sonnets and gender attractions in romantic relationships. It was also found in the study of isolated gazelles that the woman was essentially a symbol of the beloved. A woman who has been described throughout the poet's gazelle as a beloved, the embodiment of beauty and myth, shame and shame and has the characteristics of a historical lover and a favorable peak of isolated. A woman who describes the beauties of her appearance, body, and body, is the focus of many of her gazelles, and is at all at the height of attraction, desirability and arousal. The same woman is the isolation point that gives her endurance. His moods, behaviors, and character are hopeful, vital, joyful, sad, exciting, spring, and his arms remain in the promised paradise of the poet. On the other hand, the isolation in his descriptions of the beloved has avoided the usual poetic stereotypes and has attempted to use a new discipline with new expressions, similes and metaphors. The beloved, in the eyes of the isolation, is less, extraterrestrial, supernatural and idealistic, and this is a sign of closeness to the beloved..

References:

Books

- Fisher, Helen, (2016), why do we fall in love? (The nature and process of romantic love), translated by Soheil Sammi, Tehran: Qoqnoos.
- Franken, Robert, (2013), Motivation and excitement, translated by Hasan Shams-Esfandabad and et al, 5edition, Tehran: Ney publication.
- Hafez, Shamsuddin Mohammad, (2019), Divan of Poems, edited by Bahauddin Khorramshahi, 4th edition, Tehran: Dostan.
- Kiting, Kathleen, (2013), hug therapy, translated by AmirHassan Makki, Tehran: Aryagahar.
- Monzavi, Hosein, (2011), The Wounded Throat of Ghazal: A Notebook of Free Poems and Ghazals Written from 1345 to 1349 AH, 4 Edition, Tehran: Afarinesh.
- _____, (2019), Hosein Monzavi: collection of poems, 5 edition, Tehran: Afarinesh and Negah.

- Strenberg, Robert. J, (2016), The story of love (a new look at the relationship between men and women), translated by Ali-Asghar Bahrami, 7th edition, Tehran: Javanah Rushd.
- Zarghani, Mehdi, (2014), Iran's Contemporary Poetry Perspective, Tehran: Sales.

Articles

- Asghari Ghajari, Nadim & Abbaspour Esfanden, HasanAli, "Investigation and analysis of Dastooore Zabane Eshgh by Qeysar Aminpour based on the psychological opinions of Robert Sternberg", Journal of Comparative Literature, Vol 3, No 7, pp. 14-28.
- Ghorbani, Javid, (2016), "Themes of Hosein Monzavi's Ghazals", Hafez Magazine, No. 48, pp. 46-51.
- Hekmat, Shahrokh, (2008), "Romanticism in Monzavi's Poems", Persian Language and Literature Magazine, No. 18, pp. 85-108.
- Kabotari, Javad & Musayi Ozra and Ka'b-Asl, Fatemeh, (2018), "Research on the application of virtual love in the poems of Hosein Monzavi and Nazzar Qabbani", Journal of Comparative Literature Studies, Vol 13, No. 52, pp. 311-340.
- Kermani, Hosein, (2008), "My name is love, did I know it?" (About Hosein Monzavi - King of contemporary lyric poetry), Report magazine, Vol 17, No. 197, pp. 59-60.
- Khalafi, Hosein & Nazari, Jalil and Famouri, Mehdi, (2019), "The Face of the Beloved in Hosein Monzavi's Ghazals", Literary Aesthetics Magazine, Year 18, No. 43, pp. 95-119.
- Mahmoudi, Gholamreza & Hafez-al-Ketab, Leyli, (2009), "The relationship between love styles and marital satisfaction", Psychological Research Quarterly, Vol 2, No. 6, pp. 101-114.
- Shaker, Karim, (2008), "Love Sweets in Hosein Monzavi's Poetry", Irfan Magazine, Vol 6, No. 21, pp. 225-240.
- Strenberg, Robert. J, (1997), "Construct validation of a triangular love scale", European Journal of Social Psychology, Vol. 27, p.p 313-335.
- _____, (1986), "A Triangular Theory of Love", Psychological Review, Vol. 93, No. 2, 119-135.
- WatanKhah, Zeynab and Seyyed Sadeghi, Seyyed Mahmoud & Parhizkar, Maryam, (2022), "Examination and reflection of societies in contemporary poetry based on Hosein Monzavi's ghazals", Journal of Comparative Literature, Vol 7, No 24, pp. 114-144.
- Yarkhoda, Alireza and Afsahi, Parvin, (2015), "The Spectacular Glory of Love, An Inquiry into Love, Lover and Beloved in Ghazal by Hosein Monzavi", presented at the International Congress of Language and Literature, first session, pp. 274- 256

فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی
دوره نهم، شماره بیست و نهم، بهار ۱۴۰۴

بازنمایی ابعاد شور و اشتیاق در غزلیات منزوی؛ بر اساس آرای جان استرنبرگ

سید محمد رضا باشی ازغدی^۱، بتول فخراسلام (نویسنده مسئول)^۲، محمد شریف حسینی^۳

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2025.1126352>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۸

(صص ۱۵۲-۱۸۱)

چکیده

عشق را باید محوری‌ترین درون‌مایه در غزل‌های حسین منزوی دانست که هویت و کیستی او را به خوبی می‌نمایاند. نگاه منزوی به عشق، در غالب موارد، زمینی و جسمانی است که به تبع آن، عنصر «شور و اشتیاق و شوریدگی» در آن برجسته به نظر می‌رسد. در میان نظریه‌های معاصر که به مقوله عشق اشاره کرده‌اند، آرای جان استرنبرگ اهمیت دارد که در قالب نظریه مثلث عشق نمودار شده است. او عشق را دارای سه ضلع «صمیمیت، شور و هیجان (شهوَت)، تعهد» می‌داند. این پژوهش بر آن است با تکیه بر مبانی ضلع «شور و اشتیاق» و مؤلفه‌های آن، به تحلیل غزلیات منزوی بپردازد. این تحقیق با استناد به منابع کتاب‌خانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی نوشته شده و جامعه آماری، غزلیات منزوی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بر اساس چهارچوب‌های ضلع شور و اشتیاق، سه محور «زن بودن معشوق»، «توصیف اندام و بدن معشوق» و «توصیف حالات و رفتارهای او» به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های این ضلع مطالعه شده است که اوج دلباختگی و شیدایی شاعر را نسبت به معشوق زمینی‌اش بیان می‌کند. افزون بر این، معشوق منزوی از جنس مخالف و نوع رابطه

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، گرایش ادبیات غنایی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

mo.bashiazghadi1402@gmail.com

^۲ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد اسلامی، نیشابور، ایران. @yahoo.comBt

Fam12688 (نویسنده مسئول)

^۳ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

hosainimh1@gmail.com

نیز، بر اساس آرای استرنبرگ از درجه بالای برانگیختگی فیزیولوژیک و روانی برخوردار است. انگیزه‌هایی که به کمال عشق، جذابیت فیزیکی و جنسی منجر می‌شود. همچنین، زیرمجموعه مؤلفه «توصیف حالات و رفتارهای او» عبارتند از: «برکات معشوق»؛ «حمایت، همراهی و تمکین معشوق»؛ «آغوش».

کلیدواژه‌ها: حسین منزوی، استرنبرگ، نظریه مثلث عشق، شور و اشتیاق.

۱. مقدمه

عشق، از بزرگ‌ترین اسرار آفرینش و خون جاری در رگ‌های هستی است که از آدم ابوالبشر تا خاتمه عالم، حرکت‌آفرین و حیات‌بخش بوده است. عشق، بزرگ‌ترین ودیعه الهی در خلقت و همان امانتی است که به گفته حافظ بر آسمان‌ها عرضه شد که بار آن را نتوانستند کشید و قرعه تحمل آن را به نام انسان زدند.

آسمان، بار امانت نتوانست کشید قرعه فال به نام من دیوانه زدند

(حافظ، ۱۳۹۹: ۱۱۴)

عشق در ادبیات فارسی از گذشته تا کنون، دغدغه شاعران و سخنوران بسیاری بوده است. «این پدیده انسانی در گستره ادبیات، خاصه شعر به کار رفته و فراتر از محدودیت‌های قالب و فرم و ...، بخشی از ساختار فکری اهل ادب را به خود مشغول داشته است» (اصغری قاجاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵). در ادبیات کلاسیک ایرانی، عشق به شیوه‌های مختلفی تجلی یافته است؛ از عشق پاک زنانه در داستان بیژن و منیژه تا عشق ناپاک سودابه به سیاوش، از عشق عذری قیس عامر معروف به مجنون به لیلی در مقابل عشق پیچیده خسرو به شیرین و ده‌ها داستان عاشقانه دیگر که در ادبیات منظوم و منثور این سرزمین، روایت شده است. در اهمیت عشق در ادبیات فارسی همین بس که مهم‌ترین و کاربردی‌ترین قالب شعری آن یعنی غزل، عمدتاً به مضمون‌های عاشقانه اختصاص دارد.

تداوم مفهوم عشق در گستره شعر و ادب فارسی ادامه پیدا کرد و از دید محتوایی، ابعاد زمینی و این‌جهانی عشق مورد توجه شاعران و نویسندگان قرار گرفت. در واقع، غالب ادبای معاصر تلاش کردند تا این مضمون را در میان روابط انسانی بجویند و از پرداختن به عشق-های اسطوره‌ای و معنوی پرهیز نمایند. در میان شاعران معاصر، حسین منزوی از پرآوازه‌ترین

غزل‌سرایان است که نگاه ویژه‌ای به مفهوم عشق در غزل‌های خود دارد. مهم‌ترین رکن غزلیات او را مقوله عشق شکل می‌دهد. او خود در این باره می‌گوید: «تغزل، هنوز هم جان شعر من است و من هنوز هر نیش و نوش و شوکران و شکری را از صافی آن می‌گذرانم. عشق به عنوان هویت اصلی شعر من، جا افتاده است» (منزوی، ۱۳۹۰: ۱۰). این مفهوم بر سراسر اشعار او سایه افکنده است و در تأیید این نکته، همین بس که برخی گفته‌اند: «او در شعرهایش به ستایش عشق می‌پردازد و تا آخرین شعرهایش نیز دست از این کار بر نمی‌دارد، به گونه‌ای که شاید عشق، پربسامدترین واژه در اشعار منزوی باشد» (کرمانی، ۱۳۸۷: ۵).

عشق صرفاً به گستره ادب، محدود و منحصر نمی‌شود و از آنجا که پدیده‌ای انسانی است، نشانه‌های آن در گستره‌های علمی دیگر از جمله روان‌شناسی دیده می‌شود. بر این پایه، عشق به عنوان موضوعی میان‌رشته‌ای، از سوی عالمان مشهور روان‌شناس نیز، مورد بررسی قرار گرفته و آنها حالات و مراتب این پدیده را از نگاه علم روان‌شناسی بررسی کرده‌اند. در بین پژوهشگران این حوزه، رابرت استرنبرگ، روان‌شناس معاصر آمریکایی در سال ۱۹۸۷ میلادی نظریه‌ای ارائه داد که «عشق را به شکل یک مثلث با سه ضلع «صمیمیت»، «شوق (شهوت)» و «تصمیم / تعهد» ترسیم کرده و با توجه به حضور یا فقدان یکی از اضلاع، انواع هفت‌گانه عشق‌ورزی را مطرح نموده است» (محمودی، ۱۳۸۹: ۱۰۳-۱۰۲). رویکرد روان‌شناختی به مباحث ادبی، می‌تواند به درک و شناخت تازه‌ای نسبت به ذهن و زبان هنرمند منجر شود. وجوه گوناگون عشق و آشنایی با مؤلفه‌های آن در تطبیق با نظریه استرنبرگ، دریچه‌ای به سوی فهم نوع عشق و دریافت جایگاه فرد در گستره متنوع گونه‌های عشق می‌گشاید. در راستای رسیدن به این هدف، در پژوهش حاضر، غزلیات حسین منزوی با تمرکز بر مؤلفه شور و اشتیاق بازکاوی شده و در این زمینه از رویکردهای استرنبرگ بهره‌برداری به عمل آمده است.

۱-۱. بیان مسأله

حسین منزوی (۱۳۸۳-۱۳۲۵ش) از مهم‌ترین غزل‌سرایان هم‌عصر ماست که او را قلّه عاشقانه‌سرایی شعر معاصر و محتوای اصلی آثار ادبی او را عشق می‌دانند. او جایگاه رفیعی در عرصه غزل‌سرایی معاصر فارسی دارد؛ زیرا «غزل معاصر ایران از هر دو منظر ساختار و

محتوا، تحت تأثیر منزوی و زبان تازه، ایماژهای ابتکاری و عاطفه عمیق شعرهای اوست» (وطن‌خواه و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۹). در شعرهای منزوی، نمودهای رمانتیکسم همچون: ناامیدی، دلتنگی، تنهایی، تجلیل از مبارزان حسرت، مرگان‌اندیشی، اسطوره، تحلیل، عشق و طبیعت دیده می‌شود که هرکدام از این موارد، قابل بحث است (ر.ک: حکمت، ۱۳۸۸: ۱۰۷). با نگاهی به آثار منزوی درمی‌یابیم که جان‌مایه اصلی شعر او عشق است و این عشق، در دوره‌های مختلف حیات او همواره جاری و ساری بوده است. ویژگی‌های خاص در غزل منزوی عبارتند از: زبان زنده معاصر او، فردیت، واقع‌گرایی، بسامد ایجازهای کاملاً تازه در شعر او، بیان سادگی و عدم اختلال در انتقال سریع احساس، دایره واژگان گسترده و ... که نشان‌دهنده مطالعه و دگرنگری او به ادبیات است (ر.ک: زرکانی، ۱۳۹۴: ۳۵۲). هدف و مسأله اصلی تحقیق حاضر این است که ابعاد گوناگون کیفیت عشق و شاخصه شور و اشتیاق در آن بر اساس رویکردهای استرنبرگ بازنمایی شود. همچنین، با عنایت به این بررسی مشخص می‌گردد که عشق مورد نظر شاعر به لحاظ پویایی و ایستایی چه شرایطی دارد. پرسش‌های اصلی این تحقیق عبارت است از:

- مؤلفه «شور و اشتیاق» در غزلیات حسین منزوی چگونه بازتاب یافته است؟

- تبیین «شور و اشتیاق» در شعر منزوی چه وجهی از عاشقانه‌های او را آشکار می‌کند؟

۲-۱. روش تحقیق

این پژوهش با استناد به منابع کتاب‌خانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی تدوین شده است. در این پژوهش، ابتدا همه غزل‌های عاشقانه منزوی که مصداق‌هایی از ضلع شور و اشتیاق را در خود دارند، مشخص گردیده، شواهد و اسناد، دسته‌بندی شده و ذیل عنوان‌های مشخص، دسته‌بندی و تحلیل شده است. در این پژوهش سعی شده است تا کیفیت شور و اشتیاق در غزلیات منزوی با رویکرد به دیدگاه‌های استرنبرگ تحلیل شود. جامعه آماری پژوهش، مجموعه اشعار منزوی است. حجم نمونه تحقیق نیز، شامل آن ابیاتی است که نمود مؤلفه‌های مربوط به شور و اشتیاق در آنها دیده می‌شود.

۳-۱. پیشینه تحقیق

آثار پژوهشی گوناگونی در ارتباط با غزل منزوی به نگارش درآمده است، اما در باب پژوهش حاضر با توجه به نظریه مثلث عشق از استرنبرگ و ضلع «شور و اشتیاق»، کار مستقلاً دیده نشد و مقاله حاضر مسبوق به سابقه نیست. با این حال، در چند پژوهش، عشق در سروده‌های منزوی مورد نظر قرار گرفته است. در این بین، شاکر (۱۳۸۸) در مقاله خود به جلوه‌های عشق در شعر حسین منزوی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که از دید شاعر، عشق پدیده‌ای رهگشاست و به نوعی، تمام هستی آدمی محسوب می‌شود. این عشق به عاشق درس می‌آموزد و با جاذبه‌ای که دارد، آدمی را به جاودانگی می‌رساند. یارخدا و افصحی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به شکوه تماشایی عشق و نمود عاشق و معشوق در غزل منزوی پرداخته‌اند. از دید آنها، سروده‌های شاعر با نوآوری‌های زمانه دمساز است و نه تنها غزل او آسمانی و فراتر از ماست، بلکه با ما زندگانی می‌کند و عاشق را به تکاپو و معشوق را به پویایی و تلاش وامی‌دارد. این عشق دوسویه، پندارهای دیرین را در ذهن ما دگرگون می‌کند و در نهایت امر، به معراج عاطفت و شکوه عشق دست می‌یابد. خلفی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «سیمای معشوق در غزل‌های حسین منزوی» به این نتیجه رسیده‌اند که در غزلیات شاعر، عاشق و معشوق به یکدیگر نزدیک‌تر شده‌اند و بسیاری از خواسته‌های عاشق که در گذشته یک آرزو بوده، امروز دست‌یافتنی شده است. علاوه بر صفت‌هایی که برای معشوق معمول بوده، صفت‌های جدیدتری هم برای معشوق در غزل منزوی ذکر شده که در گذشته سابقه نداشته است.

همان‌طور که مشخص است، در این مقاله‌ها به صورت کلی، گذرا و سطحی به ابعادی از عشق در غزل منزوی پرداخته شده و هیچ اشاره‌ای به ضلع شور و اشتیاق در آن نشده است.

۴-۱. مبانی نظری تحقیق

۴-۱-۱. نظریه مثلث عشق و اضلاع آن

تئوری «مثلث عشق» هم به ماهیت عشق می‌پردازد و هم به انواع مختلف روابط عاشقانه اشاره می‌کند. این نظریه از معروف‌ترین و بهترین مفهوم‌سازی‌ها درباره عشق و دلدادگی به

شمار می‌رود (ر.ک: فیشر، ۱۳۹۶: ۱۳۱) و کامل‌ترین رابطه عاشقانه را دارای سه ضلع «هیجان، دلبستگی (صمیمیت) و تعهد» (فرانکن، ۱۳۹۳: ۱۷۴) می‌داند. نظریه مذکور بر سه عنصر مبتنی است که عبارتند از: الف: صمیمیت یا الفت: عبارت است از احساس نزدیکی، پیوستگی و پیوند در روابط عاشقانه و احساس تعلق بین دو نفر و همچنین، علاقه آنها به در میان گذاشتن خصوصی‌ترین و عمیق‌ترین افکار و احساسات. ب: شور و اشتیاق: منظور از آن، میل و رغبت جنسی شدید به طرف مقابل و انگیزه‌هایی است که به کمال عشق، جذابیّت فیزیکی و جنسی منجر می‌شود. ج: تصمیم، تعهد و مسئولیت‌پذیری: به معنی تصمیم به دوست داشتن دیگری در کوتاه‌مدت و تعهد به حفظ عشق در درازمدت. بر مبنای این مؤلفه، فرد می‌پذیرد که فرد دیگری را به شدت دوست داشته باشد (عنصر قبول) و خودش را ملزم می‌داند که در پستی و بلندی‌های زندگی، رابطه‌اش را با آن شخص حفظ کند. این سه عنصر، قابل تفکیک، اما در تعامل با یکدیگرند و اگرچه بخش‌های مهمی از روابط عاشقانه به شمار می‌روند، اما اهمیت آنها از یک رابطه تا رابطه دیگر متفاوت است. در واقع، انواع مختلف عشق، با محدودیت‌ها از ترکیب‌های متفاوت این عناصر حاصل می‌شود (ر.ک: Sternberg, ۱۹۹۷: ۳۱۴-۳۱۶). عناصر عشق و تعاملات آنها می‌تواند با توجه به انواع عشقی که از ترکیب‌های گوناگون این اجزاء پدید می‌آید، بهتر درک شود. بر مبنای نظریه استرنبرگ، از ترکیب عناصر مختلف عشق، ممکن است هشت نوع رابطه عاطفی شکل بگیرد که هر یک از این روابط، در نوع تجربه عشق با دیگری متفاوت است. این هشت نوع رابطه عاطفی عبارت است از: بی‌عشقی، دوست‌داشتن، عشق شیفته، عشق تهی، عشق رمانتیک، عشق همراه، عشق فریبنده و عشق کامل. (ر.ک: Sternberg, ۱۹۸۶: ۱۲۴-۱۲۳)

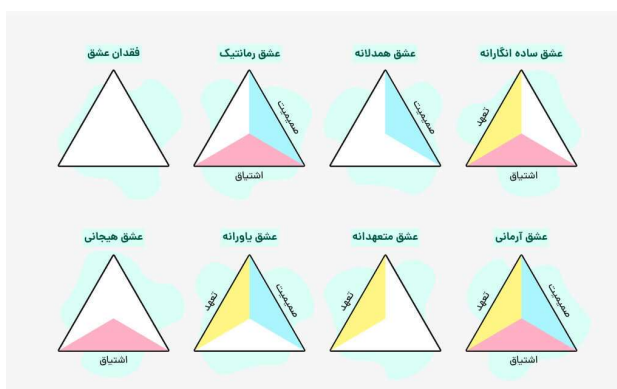
۱-۴-۲. انواع عشق در نظریه استرنبرگ

از نگاه استرنبرگ این سه عنصر مانند یک مثلث هستند که در شدت و غلظت یا رقت عشق سهم دارند. بدیهی است که عناصر عشق، کمتر در فردی به صورت متوازن رویت می‌شود و سهم هر یک از این اضلاع در روابط عاشقانه، مختلف بوده و این سه عنصر در ترکیب با یکدیگر، هشت مدل متفاوت از عشق را می‌سازند که هر یک، مزایا و نواقصی دارند.

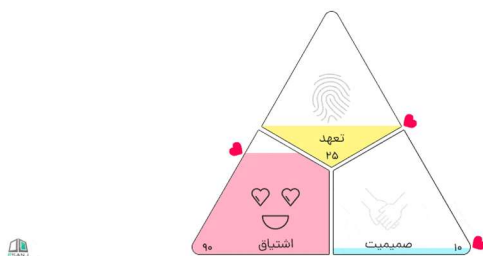
جدول ۱- انواع رابطه بر اساس عناصر سه‌گانه عشق

انواع عشق	صمیمیت	شور و شوق	تصمیم/تعهد
فقدان عشق	ضعیف	ضعیف	ضعیف
دوست داشتن	قوی	ضعیف	ضعیف
شفقتی	ضعیف	قوی	ضعیف
عشق بوج	ضعیف	ضعیف	قوی
عشق رمانتیک	قوی	قوی	ضعیف
عشق رفاقتی	قوی	ضعیف	قوی
عشق ابلهانه	ضعیف	قوی	قوی
عشق آرمانی (کامل)	قوی	قوی	قوی

تصویر ۱. انواع هشت‌گانه عشق بر اساس مؤلفه‌های سه‌گانه

تصویر ۲. نسبت مؤلفه‌های سه‌گانه عشق با یکدیگر

(Sternberg, ۱۹۸۶)

۲. بحث و بررسی

۲-۱. زن بودن معشوق

نخستین نکته در بررسی شور و اشتیاق در غزل منزوی به جنسیت معشوق برمی گردد. «عشق [در نگاه] حسین منزوی، عشقی زمینی و از جنس زنانه است. در باور او، عشق و زن یک تعریف دارند و می شود این دو را بجای هم صدا زد، زنی که هیچ نام و نشانی ندارد و فقط یک صداست و طنین آوای او در سرشت شاعر وجود دارد» (کبوتری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۱۸). منزوی در این باره می سراید:

الا زنی که صدایی فقط صدا- ای زن صدای با دل و جان من آشنا، ای زن
من از تو نام تو را خواستم، غروب آزادی که تا به نام بخوانم شبی تو را، ای زن
تو هیچ نام نداری به ذهن من ناچار به نام عشق تو را می زنم صدا، ای زن
(منزوی، ۱۳۹۹: ۳۳۸)

با عنایت به نشانه ها و شواهدی که در اشعار او هویداست، معشوق وی در بسیاری از موارد زن بوده است. این زن، چه همسر او بوده باشد یا همکار یا هر زن دیگری در دنیای واقعی و چه با او حشر و نشر داشته یا نداشته و یا اصولاً آن زن، زنی خیالی، اسطوره ای و ایده آل از نگاه اوست، فرقی نمی کند؛ چراکه مهم، مختصات، شاخصه ها و ویژگی های سیمای زن از زاویه دید اوست. همچنان که استرنبرگ تحقق افسانه های پریان در روابط زوجین را امکان پذیر می داند و به مردم حق می دهد به انتظار کسی بمانند که امید خواب هایشان بوده است و تصریح می کند افسانه های پریان برای بعضی از مردم هر روز به واقعیت می پیوند و او نیز دوست دارد جفتی داشته باشد که شبیه شهزاده یا بانوان افسانه های کهن باشد (ر.ک: استرنبرگ، ۱۳۹۶: ۱۷۶-۱۷۵). بر این پایه، گاه این زن توصیف شده در غزلیات منزوی با معشوق های اسطوره ای و تاریخی اشتراک دارد.

تو شاید آن زن افسانه ای که می آری به هدیه با خود خورشید را به خانه من
(منزوی، ۱۳۹۹: ۵۴)
اگر تو می شکنی، لیلیانه، کاسه من چه غم، که شیوه دلبر گزینی ات، زیباست
(همان: ۲۹۱)

من سیاوش نیستم در پاکی و او نیز همچنان سودابه بی‌پرهیز می‌آید
(همان: ۳۵۱)

زن اسوهٔ عشق است و خطرپیشه چنان ویس لیلای هراسنده! نه، تمثیل زن این نیست
(همان: ۴۵۹)

معشوق منزوی، نخستین عامل شوریدگی اوست و صرف خواهش‌ها و تمنیات نفسانی شاعر نیست که سبب اشتیاق او شده است. شاعر از زنی سخن می‌گوید که در عاشقی، صد طعنه به مجنون زده است.

بانسوی اساطیر غزل‌های من این است صد طعنه به مجنون زده لیلای من این است
(همان: ۴۶۱)

منزوی از میان زنان اسطوره‌ای و معشوق‌های منظومه‌های عاشقانه تاریخ ایران، آنانی را می‌پسندد و مدح می‌کند که عاشق‌پیشه و اهل دلیری، جسارت و پاکبازی هستند، نه معشوق‌های منفعل، ناتوان و بی‌هنر که نه تنها تأثیرگذار و اهل رندی و دلبری‌های عاشقانه نیستند، بلکه بی‌خاصیت و خنثی عمل کرده‌اند:

اگر باید زنی همچون زنان قصه‌ها باشی نه عذرا دوست دارم، نه شیرین و نه لیلایت
که من با پاکبازی‌های ویس و شور رودابه خوش می‌دارم و دیوانگی‌های زلیخایت!
(همان: ۴۸۴)

پری و فرشته‌ای که او را از دیوهای غم، غربت، حسرت و نومیدی می‌رهاند و چه انگیزه و دلیلی از این عیان‌تر که مسبب این دلباختگی‌ها و شوریدگی‌ها در وهلهٔ اول از معشوق نشأت می‌گیرد، نه از خواهش‌های نفسانی عاشق.

من پراز دیوم، کدامین شیشه را بر سنگ می‌کوبی؟ ای زنی که چون پری‌های قشنگ قصه‌ها، خوبی
تا مرا از دیوهایم وارهانی، ای پری! اول شیشهٔ عمر کدامین دیورا بر سنگ می‌کوبی؟
دیو غم، دیو غریبی، دیو حسرت، دیو نومیدی های! من می‌بینم تیر چارمیخی طرفه مصلوبی
(همان: ۵۳۰)

همان معشوقی که با صدای مهربانانه و غمگسارانه‌اش او را از کابوس‌ها نجات می‌دهد. این زن در سقف پرواز شاعر قرار دارد و در عین حال که خود (معشوق، زن) در کمال خواهش و تمنّاست، از نگاه منزوی در نقطه کمال مطلوب قرار دارد:

ای زنی که با صدای مهربانت، غمگسارانه خواب‌های خسته کابوسی‌ام را برمی‌آشوبی
(همان: ۵۳۰)

سطح پروازپسندم از تو بالاتر نخواهد رفت ای زنی که خودکمال خواهشی و اوج مطلوبی
دختر مه، خواهر کیوان و خالوزاده ناهید دلبر من! یعنی از هر سوی با خورشید منسوبی
(همان: ۵۳۰)

معشوق منزوی، همان ابروکمان و تیرمژگان تاریخی است و پاک‌باخته چون آرش. این حالات و رفتار معشوق، منزوی را شیدا می‌کند. این معشوق از جهاتی، امروزی و دارای جلال و شکوه است، کنشگر و فاعل می‌نماید و منفعل و ایستا نیست. این موضوع، نشان دهنده تأثیرپذیری منزوی از معشوق است:

زنی که صاعقه‌وار آنک، ردای شعله به تن دارد فرو نیامده، خود پیداست که قصد خرمن من دارد
(همان: ۱۰۱)

ابروکمان تیرمژه، مر زمان کجاست؟ ای زن که پاک‌باخته چون آرش آمدی
باید کدام کوه تو را بیستون کنیم؟ ای عشق! ای که این‌همه شیرین‌وش آمدی
(همان: ۱۰۲)

چنین معشوقی روح تازه‌ای به تصوّر دیرینه و تاریخی زن داده و نوع نگاه شاعر را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ چراکه معشوق خودخواسته، عامدانه و آگاهانه در دل شاعر شور می‌آفریند. زنی که شاعر سرد و خاموش را گرم و روشن می‌کند و معنای دیگری از زندگی را در نگاه وی ترسیم می‌نماید. این زن، یک تخیل و رؤیا نیست و دلبرانه، رندانه و شورانگیز به وی عشق می‌ورزد:

زنی چنین که تویی بی‌شک، شکوه و روح دگر به آن تصور دیرینه که دل ز معنی زن دارد
بخشد

...

ای آتشی به مجمری از تن، به نام زن! من سردم است، آتشی از بوسه‌ام بزن
(همان: ۱۱۰)

اگرچه منزوی به عشق، نگاهی سنتی دارد، اما معشوق از نگاه او برخلاف معشوق‌های دوره کلاسیک و حتی مشروطه، کلی و مبهم نیست، بلکه عینی، ملموس و زمینی است. نوآوری‌هایی در این نگاه وجود دارد و آن صورت وقوعی و جنبه واقع‌نمایی عشق است. این ویژگی در شعر دو گروه سنت‌گرا و نوگرا در شعر معاصر، به وضوح دیده می‌شود. «معشوق در غزل منزوی، چهره‌ای، واقعی و آشکار دارد. برخلاف غزل‌های کلاسیک و حتی برخی غزل‌پردازان معاصر که معشوقشان اغلب چهره‌ای آسمانی دارد و قابل دستیابی نیست و گاه حتی جنسیت او نیز مشخص و روشن نیست، معشوق غزل‌های منزوی به راحتی قابل تصور و دستیابی است و به قول خود شاعر، شوکت زمینی دارد» (قربانی، ۱۳۸۶: ۴۷). زن امروزی منزوی، ماهیتی انسانی و زمینی دارد. معشوق همین حوالی است و هر روز دامن‌کشان پا بر روی خاک می‌گذارد و در همسایگی و چند قدمی شاعر حضور دارد:

با خویش تا نهایت لذت ببر مرا ای آخرین کلام زنی! ای تمام زن!
(منزوی، ۱۳۹۹: ۱۱۰)

منزوی حتی گاه از بیان جذابیت‌های زنانه معشوق خود نیز برخلاف شاعران گذشته، شرم و ابایی ندارد. و این قسمت دیگری از انگیزه‌های برانگیختگی و شور و اشتیاق شاعر است که در نظریه جان استرنبرگ نیز، دیده می‌شود:

پس به «حوا» و تو بخشید، تنی وسوسه‌ریز آنکه با «آدم» و من داد، دلی وسوسه‌خواه
(همان: ۱۴۳)

هم بستر از تو گرم است، هم خانه از تو روشن بانوی بانوانی! ای زن‌ترین زن من!
(همان: ۳۷۳)

پرنده پر زده تا دام و دانه‌اش این بار کدام بستر و چشم و لب کدام زن است؟
(همان: ۴۰۳)

او به مرزی از شیفتگی و دلدادگی رسیده که قادر است از هر کس و هر چیز - جز معشوقه - اش - چشم‌پوشی کند. او به راحتی می‌تواند دل از بهشت تهی کند، اما از دلدار نه. توصیف عاشق، نشان از وابستگی عاطفی او به معشوقه‌اش دارد. منزوی، زن را مترادف عشق می‌داند و همین جنبه‌های معشوق است که منزوی را به شور و شوق وامی‌دارد:

بی هر که و هر چیز آری! بی تو اما، نه! که این مطرود
دل از بهشت خلد می گیرد، دل از حوا نمی گیرد
(همان: ۱۱۲)

شیرین و ویس و لیلی و عذرا خوبند و خوبی اند خود
اما بی نام تو که خوبترینی، این قصه اعتبار ندارد
(همان: ۲۸۶)

تو را شناختم آری و بهترین بودی
به حق که ماده ترین ماده زمین بودی
نشستن تو به قدر هزار خوابیدن
زنانه بود و تو زن نه! که زن ترین بودی
(همان: ۳۳۲)

روزی اگر خواهم به چشمت، طرح نوی اندازم
تصویر خواهم کرد، آن را، با صورت یک
از عشق
زن برای
(همان: ۳۸۷)

شور و اشتیاق منزوی حتی اگر او را ویران و خاکستر کند، اما از آتش خاکستر ققنوس،
پرنده ای به نام زن متولد خواهد شد و بال خواهد زد. بنابراین، حتی اگر عشق منزوی و
شور و اشتیاق او به معشوق از نوع ویرانگر باشد، اما برای معشوق، زاینده و بالنده و تعالی-
بخش خواهد بود.

عشقی که از خاکستر ققنوس من سر زد
این بار پرواز زنی با نام آتش بود
(همان: ۴۸۲)

به عشق معنی پیچیده داده ای و به زن
قدیم تازه و بی مرز بسته تا که تویی
(همان: ۵۲۱)

بی راهه و دور از ذهن نیست که جایگاه و مقام معشوق منزوی (زن) که او را مترادف عشق
قرار داده است، گاه پهلوی به خداوند زند و همچنان که خداوند لایوصف و بلندمرتبه بوده و
آغاز و پایان و مقصد و مقصود است، زن نیز از چنین جایگاهی برای او برخوردار باشد:

چگونه بال زنم تا به ناکجا که تویی؟
بلند می پریم اما، نه آن هوا که تویی
به رغم خار مغیلان نه مرد نیم رهم
از این سفر همه پایان آن خوشا که تویی
(همان: ۵۲۱)

زن امروزی منزوی، ماهیتی انسانی و زمینی دارد و او گاه به بیان جذابیتهای جنسی معشوق هم پرداخته است، اما همچنان که خود او شخصیتی محبوب و متین دارد، معشوقش اهل حیا و شرم است و از فطرت و پاکدامنی خارج نیست و غرور و شرمی دخترانه دارد.

در آسمانه دریای دیدگان تو، شرم
گشوده‌بال‌تر از مرغکان دریایی است
(همان: ۴۸)

این زن، گاه نیز پارادوکسیکال است. زنی تمام و بی‌پرواست، اما چون باکره‌ای پاک و شرمگین و قدیم تازه و بی‌مرز بسته و کمال خواهش و اوج مطلوب که زیبایی زنانه و شرم دخترانه را با هم دارد. زنی که عاشق‌پیشه است، اما زبانی خاموش دارد و در حالی که در آتش عشق می‌سوزد و می‌میرد، محجوبانه عشق خویش را انکار می‌کند.

عجب که مثل زنان تمام، بی‌پروا و مثل باکره‌ای پاک، شرمگین بودی
(همان: ۳۳۲)

زنی با شعرهای همچنان از عشق ناگفته
زنی کز عشق می‌میرد، ولی باحجب می‌گوید
زنی عاشق، ولی با ده زبان خاموش چون سوسن
نشان از عشق در من نیست، می‌بینید؟ اینک من
(همان: ۵۱۵)

آنچه گل می‌کند به گونه تو
رنگ شرم تمام باکره‌هاست
(همان: ۵۰۸)

نیاویزد اگر با سلطه مردانه‌ام، ای زن
غرور دختران را نیز در تو دوست دارم من
(همان: ۵۱۴)

سر تا به پا زنی تو و زیباست این تضاد
زان شرم دخترانه که در دیدگان توست
(همان: ۵۸۷)

درد مشترک و سوز آشنا که نشان از همدردی معشوق با شاعر دارد، اوج زیبایی زن اصیل ایرانی را به تصویر می‌کشد. منزوی در این غزل، نگاه عارفانه‌ای به زن دارد و به قصه طرد شدن آدم و حوا اشاره می‌کند. وی از غربت و تنهایی انسان و هبوط او از گلشن فردوس به گلخن زمین می‌گوید و می‌نالد و تنها یادگار آن خلد برین را زن (معشوق) می‌داند. زنی که مانند شاعر از نخستین وطن، دل‌کنده و در خاک افتاده و مهر و عشق را از آسمان با خود

به زمین آورده است. زنی که دلدادۀ و شیداست، اما غمی ستوده دارد که بازنماینده غربت اوست.

که اکنون گشته در آوازه‌های تو طنین‌افکن نیستان‌های یک جان در هزاران و هزاران تن چنان چون قصه یعقوب پیر و بوی پیراهن دراندازد بساطم را از آن گلشن بدین گلخن که از هرجا به سوی غربت خود می‌کشد دامن (همان: ۵۱۴)	تو را من می‌شناسم از نیستان‌ها چو بانگ نی نیستان‌های یک آواز در صدها و صدها نی غریب من! قدیم است آشنایی‌های من با تو به خوابت دیده‌ام ز آن پیش، که این‌بیداری مشنوم زنی با سوزهای آشنای غربتی دلگیر
--	--

۲-۲. توصیف اندام و جسم معشوق

دومین مجموعه از شواهد و مصادیق مؤلفه شور و اشتیاق در غزلیات عاشقانه منزوی، اشارات او به زیبایی تن و اندام معشوق است. این اشارات، مبین انگیزه‌هایی است که مشتمل بر جذابیت فیزیکی و جنسی است و بر اساس نظریه مثلث عشق از استرنبرگ، هرچه در این مصادیق، ضلع شور و اشتیاق پررنگ‌تر باشد، فرد به شکل اغراق‌آمیزی، شیفته محبوب خویش می‌شود و نسبت به او احساس وابستگی می‌کند.

در سراسر غزلیات منزوی، اشارات بدیع، بکر و فراوانی به اندام معشوق دیده می‌شود که بیانگر نقش برجسته مؤلفه شور و اشتیاق در غزلیات اوست. این مصادیق، گاه در یک غزل به کلیت تن و جسم معشوق اشاره دارد.

هزار بار کتاب تن تو را خواندم تو هم از آینه چیزی می‌پرس از من پرس کدورتی است اگر، در میانه دل‌هاست تن تو بوی خود افشانده در تمام اتاق هنوز فصلی از آن کهنه و مکرر نیست که کس به راز تنت از من آشناتر نیست و گرنه جسم تو از جسم من مکدر نیست و گرنه هیچ گلی، اینچنین معطر نیست (همان: ۲۸۳)	هزار بار کتاب تن تو را خواندم تو هم از آینه چیزی می‌پرس از من پرس کدورتی است اگر، در میانه دل‌هاست تن تو بوی خود افشانده در تمام اتاق هنوز فصلی از آن کهنه و مکرر نیست که کس به راز تنت از من آشناتر نیست و گرنه جسم تو از جسم من مکدر نیست و گرنه هیچ گلی، اینچنین معطر نیست (همان: ۲۸۳)
--	--

اشعار منزوی، گاه به تمام، در توصیف اندام معشوق و مصداق بارز و کاملی از برانگیختگی فیزیولوژیک است؛ همان که استرنبرگ از آن تعبیر به شور و اشتیاق می‌کند.

به اندازه عشق جا داشت، اتاق تو و خانه تو پذیرای تنهایی‌ام بود، تنِ مهربانانه تو
پری‌وارپسیدی از من: چرا نبضت اینقدر تند است؟ مگر نه که در سینه من، دلی بود دیوانه تو؟
در آغوش افسانه‌گویان، بخوابند ز افسانه اما شگفتا که خوابم ز سر رفت، به افسون افسانه تو
فروریختی گیسوان را به آوار بر شانه من فروریختم بوسه‌ها را به رگبار بر شانه تو
(همان: ۴۱۰)

گاه در توصیف یک شب با هم بودن، از لحظات وصال و رابطه‌های فیزیکی عاشقانه می‌گوید
که کاملاً در وصف اندام و حالات معشوق و نمونه عینی و ملموسی از عشق زمینی بوده و
نقش پررنگ مؤلفه شور و اشتیاق استرنبرگ را به یاد می‌آورد:

آن بازوان عاشقِ جولان، از پیچ و تابِ وسوسه لرزان و آن دهان و آن لب و دندان، با بوسه‌های قندِ مکرر
آن شب-شب مداومِ خواهش-هر دست پیچکی ز نوازش بانگِ عطش، تداومِ بارش، تا صبح، تا کرانه خاور
هر نکته، یک هزار کنایت، هر لحظه، یک نوار روایت هر بوسه، یک بهار حکایت، گل کرده در شبانه بستر
آن لحظه‌های نابِ شکفتن، هر راز را به زمزمه گفتن بیدار لحظه‌های نخفتن، بیدار تا شکفتن دیگر
آیین‌ای برابر ما بود، تصویرمان مکرر ما بود شب پاسدار بستر ما بود، از شام تا سپیده سراسر
آن شب‌گذشت و مرغِ سحر خواند، بی‌وقفه عمر مرکبِ خود وین یادِ جاودانه بجا ماند، از آن شب به عمر برابر
راند
(همان: ۵۲۵)

و یا غزلی که بیشتر در توصیف چشم معشوق است؛ چشمی که از یک‌سو، به قدری گیرا و
جذاب است که به شعر نیما یا حافظ تشبیه شده و از سویی دریایی است و شاعر برای
نگریستن به آن از استعاره کنایی دل به دریا زدن بهره برده است که یا به وصال می‌رسد یا
در گرداب آن غرق می‌شود.

شعری است چشمت- شعرِ شورانگیزِ نیمایی چون شعرِ حافظ‌وارِ من در اوج گیرایی
یا مرگ در گرداب‌ها، یا وصل در ساحل دل می‌زنم باری بدان چشمانِ دریایی
(همان: ۵۳۱)

در ادامه همین غزل، گاه شاعر به چشم معشوق تشخص می‌بخشد؛ چشمی که با او سخن
می‌گوید و گاه همین چشم، برای او افقی است که خورشید از آن می‌تابد و در مقابل چنین
چشمانی، پرهیز دشوار است.

رازی به من گفته است چشمانِ سخنگویت رازِ بزرگی با اشارت‌های شیدایی
وقتی نگاهم می‌کنی، ناگاه خورشیدی می‌تابد از آفاق آن چشمانِ سودایی
با عاشقت پرهیزِ یوسف نیست، چشم‌ت را منعی کن از آن‌گونه اغوایِ زلیخایی
(همان: ۵۳۱)

شواهد و مصادیق اشارات منزوی در غزلیاتش به توصیف اندام و جسم و تن معشوقه آنچنان فراگیر و فراوان است که از حوصله مقاله فراتر است. به طور خلاصه، این توصیفات شامل محورهای ذیل است:

الف: وصف دست، بازوان، شانه، دوش، مشت، انگشت، سر، جبین، پیشانی، گردن، گریبان، سینه، پا، بینی.

ب: تن، قامت، جسم، بدن، صورت، روی و عارض.

ج: لب، دهان، زنخدان، گونه، خال و بوسه.

د: چشم، ابرو، مژه، گیسو، مو، زلف، طره.

منزوی در توصیف اندام معشوق خود از توصیفات تکراری و کلیشه‌ای گذشتگان پرهیز می‌کند. صفت‌های تازه، ترکیبات جدید امروزی، مشبّه‌ها و وجه‌شبه‌های بدیع از ابتکارات، خلاقیت‌ها و نوآوری‌های منزوی در وصف سیمای معشوق است که نشانه تغییر ذهنیت غنایی او نسبت به انسان و معشوق می‌باشد. همچنین، این ترسیم از سیمای معشوق، حکایت از نزدیکی عاشق به معشوق، ملموس و واقعی بودن معشوق و سیمای متفاوت او دارد. منزوی، همه اعضای معشوق را به زیبایی توصیف و ترسیم کرده که بازنماینده نقش برجسته مؤلفه شور و اشتیاق در غزل‌های اوست.

۳-۲. توصیف حالات و رفتار معشوق

یکی از محورهای اساسی در مؤلفه شور و اشتیاق استرنبرگ، حالات و رفتار معشوق است. گرچه جاده عشق در نگاه عارفان و دلسوختگان شرقی، به‌ویژه عرفا و شاعران عاشقانه‌سرای ایران، یک‌طرفه است و هیچ توقع و انتظاری از معشوق ندارند و حتی دلباخته قهر و عتاب معشوق می‌شوند، اما توجه، عنایت، مهر و لطف معشوق برای عاشق، دلبری‌های خاص خود

را دارد. این دلبری‌های رندانه معشوق در غزلیات منزوی به وفور، دلنشین و ذوق برانگیز است. مجموعه‌ای از واژه‌ها در غزلیات منزوی، حالات و رفتار معشوق را بازنمایی می‌کنند و سبب حیات و زنده ماندن شاعر می‌شوند. این واژه‌ها عبارتند از: «لبخند، خنده، نوازش، ذوق، مستی، رام کردن عاشق، رام شدن معشوق، رهن پرهیز، شادی، غم، مهربانی، وسوسه‌ها، اغوا، نگاه، جادوی چشم، مهر، دلبری، بالش امن، نسیم و شمیم، قند وجود معشوق، خرسندی، سور و شور، چشمان آهوانه، اشارت‌ها، جذبه، اُبّهت و شکوه، سایه، نوشخند، گریه، آواز، گل سرخ، بوسه و...».

با من بمان و سایه مهر از سرم بگیر من زنده‌ام به مهر تو ای مهربان من!
(همان: ۵۶۷)

این مجموعه از حالات و رفتار معشوق در چند محور قابل احصاست: الف: برکات معشوق؛ ب: حمایت، همراهی و تمکین معشوق؛ ج: آغوش. در ادامه به مصداق‌های هر کدام پرداخته می‌شود.

۲-۳-۱. برکات معشوق

در ذیل این عنوان می‌توان به ابیات بسیاری از منزوی اشاره کرد. آنجا که او معشوق را عقده‌گشای دل تنگ خویش و عامل حرکت و معنای غم و شادی خویش می‌داند. او رشته امید خویش را به رشته زلف معشوق گره زده است و کام خود را تنها با عشق او شیرین می‌کند.

ای شوق تو بر شیشه طاق زده سنگم وی آمدنت عقده‌گشای دل تنگم
می‌بافم از آن رشته امیدِ درازی روزی اگر افتد سر زلف تو به چنگم
شیرین کن از آن عشق شکرریز، مرا کام تا تلخی ایام، ننوشانده شرنگم
(همان: ۱۲۷)

در غزل دیگری، خنده‌های معشوق برای او امید حیات و همچون خورشید، منبع گرمابخشی است. همان خنده‌ای که منزوی را شاعر کرده است و مثل بهار، باغ سخن را بر لبان او

شکوفانده است. در واقع، منزوی بر اساس این ابیات، شاعری خویش را مدیون خنده‌های معشوق می‌داند.

ای غنچه دمیده من! یک دهن بخند خورشید من! ستاره من! باغ من! بخند
وی ناز خنده تو شکوفانده بر لبم همچون بهار، این همه باغ سخن، بخند
(همان: ۳۶۸)

در این ابیات نیز، شاعر بار دیگر حضور معشوق را شعرآفرین خوانده و تأکید کرده که آمدن معشوق سبب شده است زبان او به غزل‌سرایی باز شود و همین است که شاعر از همه زیبایی‌های جهان، تنها به مهر معشوق اکتفا می‌کند.

آمدی و خوش آمدی ای به فدات جان من وی به غزل گشوده باز، آمدنت زبان من
دسته‌گلی به مقدمت، دسته بوسه‌های من حلقه گلی به گردنت، حلقه بازوان من
آنچه گزیدم از جهان وز همه نیش و نوش آن مهر تو بود بی‌گمان، مهر تو، مهربان من
(همان: ۵۶۰)

ناز و نیاز معشوق، برکاتی به اندازه هستی شاعر برای او به ارمغان می‌آورد و این موهبت به قدری برایش واجد اهمیت است که جز طلب کردن معشوق از خداوند را ناشکری می‌داند؛ زیرا جان و حیات او به معشوق بسته است. حضور همین معشوق سبب شده است که او همه غم‌های پیش از این خود را از خاطر ببرد و به اوج سور و سرور برسد:

ناز تو و نیاز تو، شد همه دلپذیر من ناز تو دلپذیر شد، هستی ناگزیر من
(همان: ۳۰۰)

ناشکری است جز تو و مهر تو از خدا چیز دگر نخواهم اگر مهربان من!
با شادی تو شادم و با غصه‌ات غمگین آری! همه به جان تو بسته است جان من
(همان: ۳۳۳)

به شور و سور کشاندی چنان مرا که برآتم که بی‌تو هرگز از این پیش سوگوار نبودم
خود آهوانه به دام من آمدی تو و گرنه من این بهار در اندیشه شکار نبودم
(همان: ۴۸۱)

منزوی معشوق را مهم‌ترین عامل رهایی‌بخش از ناامیدی، حسرت، غم و غربت می‌داند. مهربانی معشوق، کابوس‌های پریشان او را به پایان می‌رساند و گرمابخشی و نفس او، زمستان ناامیدی و غم را به بهاری دل‌انگیز و شادمان بدل می‌کند.

تا مرا از دیوهایم وارھانی ای پری، اول	شیشۀ عمر کدامین دیو را بر سنگ می‌کوبی؟
دیو غم، دیو غریبی، دیو حسرت، دیو نومیدی	های! من می‌بینمت بر چارمیخی طرفه مصلوبی
ای زنی که با صدای مهربانت، غمگسارانه	خواب‌های خستۀ کابوسی‌ام را برمی‌آشوبی
ای نسیم نوبهاری! که آخرین برف زمستان را	از حریم جان من با یک نفس جانانه می‌روبی

(همان: ۵۳۰)

چنین معشوقی، قابل اتکاست و حمایت او به منزوی، استقامت و استواری می‌بخشد و او را به ساحل سلامت رهنمون می‌کند. رفتار کج‌دار و مریز معشوق، آتش عشق را در عاشق، شعله‌ورتر کرده و این آتش عشق، پرهیزگاری او را خواهد شکست.

الا حمایت تو، رمز استقامت من	چنان که سینۀ تو، ساحل سلامت من
دوباره دیدنت ای جان، معاد موعود است	قیام قامت قدیسی‌ات، قیامت من

(همان: ۸۸)

کج کن و مریزت را، تا چه وقت خواهی داشت؟	ای به ناز و تمکینت، کرده آتش من تیز!
بی‌گمان شتاب من - هُرم آفتاب من	آب می‌کند روزی، برف‌های این پرهیز

(همان: ۳۱۲)

۲-۳-۳. آغوش

اثرات مثبت آغوش‌گیری بر روح، جسم و روان انکارناپذیر است. روان‌شناسان معاصر، آغوش را راه‌حل و روشی ساده، اما کاربردی می‌دانند که جهت التیام، حمایت، شفا و رشد شخصیتی فرد بسیار اثرگذار است (ر.ک: کیتینگ، ۱۳۹۳: ۲). تحقیقات علمی این نظریه را تأیید کرده است که برانگیختگی ناشی از لمس کردن، برای سلامت جسمی و عاطفی نه تنها مطلوب، بلکه نیاز و بسیار ضروری است. خواص درمانی هم‌آغوشی و لمس کردن، ابزاری ضروری برای شفابخشی شناخته شده و امروزه بخشی از آموزش پرستاران به شمار می‌رود.

هم‌آغوشی برای کمک به تسکین درد، رهایی از افسردگی و اضطراب، بالا بردن امید و میل به زندگی، مؤثر است (ر.ک: همان: ۷).

در غزل‌های منزوی هم به اثرات آغوش معشوق اشاره شده است که عبارتند از: عشق، امنیت، حمایت، توجه، بازی و شیطنت، عزت و اعتماد به نفس. آغوش معشوق، بهشت شاعر عاشق و برای او مصداق وحدت در عین کثرت است. همین آغوش سبب می‌شود که او خود را با معشوق یکی بدانند و در عین حال، همین آغوش، او را به همه جهان، وصل می‌کند.

آغوش تو ای دوست! در باغ بهشت است یک شب به‌درآی از خود و بر من بگشایش
(منزوی، ۱۳۹۹: ۱۰۸)

برآورده شدن نیازهای عاطفی و احساسی، برای سلامت و پویایی رابطه، ضروری است. اختصاص وقت کافی برای با هم بودن و ابراز محبت و قدردانی از عوامل کلیدی در احساس رضایت‌مندی به شمار می‌رود که با هم‌آغوشی اتفاق می‌افتد. هم‌آغوشی برای حفظ استقلال و داشتن علایق فردی، به پویایی و رشد متوازن رابطه کمک می‌کند. این اصلی است که در رویکردهای استرنبرگ بر آن تأکید شده و منزوی هم در غزلیاتش، بسیار از آغوش یار و معشوقه‌اش سخن به میان آورده است. این هم‌آغوشی گاه منبعث از جنبه نیاز غریزی و جنسی شاعر است. مانند:

گاهی دلم به وسوسه بوسه می‌بری گاهی به پیچ و تاب تن از پُشت پیرهن
خواهم که پیرهن نبود در میان ما تا بگذریم از آن سفر خاص تن به تن
من بیقرار آن شبم، آن ساعت عزیز و آن لحظه یگانه با تو یکی شدن
رگبار بیقراری من در میان تو آوار انفجاری تو، در درون من
(همان: ۱۱۰)

چنان در آینه خورده گره تنم به تننت که خود، تمیز تو و من، زهم میسر نیست
از آن عزیزترین لحظه‌ها چه خاطره‌ها که در لفافه سیماب و شیشه مضمر نیست
(همان: ۲۸۳)

مانده در انتظار تو، بوس تو و کنار تو بستر خالی من و خواهش بی‌امان تو
(همان: ۵۶۰)

یکی از ویژگی‌های مهم عشق ورزیدن و عاشقی سالم این است که عشق، مناسب و متناسب با معشوق باشد. بنابراین، هر عشقی مناسب هر معشوقی نیست. صرف عاشق بودن مهم نیست؛ مهم‌تر از عاشقی، سنخیت و تناسب عشق‌ورزی به معشوق است. هم‌آغوشی به سبب نیاز به همراه و نشأت‌گرفته از هم‌سنخی است و منزوی در چند غزل به این سنخیت، به این همراهی و به این یکی شدن اشاره دارد:

تو را گرفت به خود بازوان خالی من به حلقه‌ای تو درخشان‌ترین نگین بودی
چنان که با تو درآمیختم یقین دارم که با من از نفس اولین عجین بودی
(همان: ۳۳۲)

چنان گرفته تو را بازوان پیچکی‌ام که گویی از تو جدا نه که با تو من یکی‌ام
(همان: ۴۸۳)

و یا پناه دادن به معشوق، هرچند که شاعر خود را شایسته تکیه‌گاه بودن و مأمن بودن معشوق نداند. گاه شاعر، نیازمند رهایی از افسردگی و اضطراب است و هیچ‌چیز جز آغوش معشوق، این امنیت و تکیه‌گاهی را به او هدیه نمی‌دهد:

یک‌دم به آغوشم پناه آر، از فتنه ایّام، هرچند من نیستم در باور تو، یک چیز، یک مأمن برای
(همان: ۳۸۷)

کدام آغوش پُرمهری، پناه می‌شود امشب؟ بر و دوش که آیا تکیه‌گاهم می‌شود امشب؟
(همان: ۳۲۴)

گاه برای قوت قلب و ارتباط با تمام هستی، آغوش یار چاره‌ساز است. منزوی آغوش معشوق را رهایی از پاییز برمی‌شمرد که نماد افسردگی و دل‌تنگی است:

انگار با تمام جهان وصل می‌شوم در لحظه‌ای که می‌کشمت تنگ در بغل
(همان: ۴۸۷)

رها از سلطه پاییز در بهار اتاق گلی به نام تو، در بازوان من، وا شد
زمانه ریخت به جامم، هر آنچه تلخانه به نام تو که درآمیختم، گوارا شد
(همان: ۳۲۲)

۳. نتیجه‌گیری

در این پژوهش، مؤلفه شور و اشتیاق در غزلیات عاشقانه منزوی با رویکرد به نظریه مثلث عشق از رابرت استرنبرگ بررسی شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که آنچه در غزلیات سروده‌های شاعر، مشهود و ملموس به نظر می‌رسد، تکرار قابل توجه مؤلفه شور و اشتیاق است. اگر لازمه عشق آرمانی، پررنگ بودن شاخصه شور و اشتیاق (رفتارها و حالات اروثیک و نوعی کشش جنسیتی فیزیولوژیکی و روان‌شناختی نسبت به معشوق) است، باید با اطمینان بیان شود که عاشقانه‌های منزوی سرشار از این عشق آتشین است. عشق مورد نظر استرنبرگ (شور و اشتیاق یا همان جاذبه‌های جنسیتی) با تمام مؤلفه‌های آن همچون زن بودن معشوق، وصف جذابیتهای ظاهری، توصیف اندام، حالات و رفتار معشوق، در غزلیات عاشقانه منزوی دیده می‌شود. بر مبنای یافته‌های این پژوهش، از مجموع ۳۵۶ غزل عاشقانه، درون‌مایه ۱۴۱ غزل، شور و اشتیاق بوده است که بر این اساس می‌توان گفت، در حد یک‌سوم غزل‌های منزوی بر محور مؤلفه‌های تنانی و جاذبه‌های جنسیتی در روابط عاشقانه، متمرکز بوده که فراوانی قابل توجهی است. همچنین، در بررسی غزلیات منزوی مشخص گردید که اساساً زن برای او نماد معشوق است. زنی که در سراسر غزلیات شاعر به عنوان معشوق، توصیف شده، مظهر زیبایی و اسطوره پاک، حیا و شرم بوده و دارای ویژگی‌های یک معشوق تاریخی و اوج مطلوب منزوی است. زنی که توصیف زیبایی‌های ظاهر، تن و اندام او، محور بسیاری از غزلیات اوست و از همه نظر در اوج جذابیته، خواهش‌آفرینی و برانگیزانندگی قرار دارد. همین زن، نقطه اتکای منزوی است که به او استقامت و حرکت می‌دهد. حالات، رفتارها و منش او، امید دهنده، حیات‌بخش، شادی‌آفرین، غم‌زدا، شورانگیز، بهارآور است و آغوش او، به بهشت موعود شاعر می‌ماند. حضور او در زندگی شاعر، انگیزه سرودن محسوب می‌شود و او طبع شاعری خویش را وامدار این حضور می‌داند. از سوی دیگر، منزوی در توصیفات خود نسبت به معشوق، از کلیشه‌های همیشگی شاعرانه دوری گزیده و کوشیده است تا وصفی نو همراه با عبارات، تشبیه‌ها و استعاراتی تازه به کار بندد. معشوق در نگاه منزوی، کمتر، فرازمینی و ماورائی و ایده‌آلیستی است و این نشان از نزدیکی و قرابت با معشوق دارد.

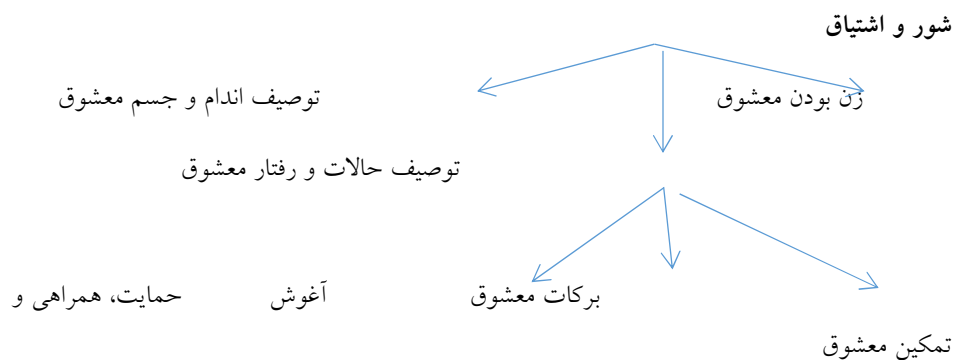
جدول ۲. بسامد مؤلفه‌های نظریهٔ مثلث عشق از استرنبرگ در غزل‌های حسین منزوی

مؤلفه‌های نظریهٔ مثلث عشق از استرنبرگ	۱. صمیمیت	۲. شور و اشتیاق	۳. تصمیم و تعهد
بسامد مؤلفه‌ها در غزل‌های منزوی (۳۵۶ غزل)	۱۱۳ مورد / ۳۲ درصد	۱۴۱ مورد / ۴۰ درصد	۱۰۲ مورد / ۲۸ درصد

جدول ۳. بسامد مؤلفه‌های شور و اشتیاق در غزل‌های حسین منزوی

مؤلفه‌های شور و اشتیاق در غزل‌های منزوی	فراوانی مؤلفه‌ها	درصد مؤلفه‌ها
۱. زن بودن معشوق	۷۶	۵۴٪
۲. توصیف حالات و رفتار معشوق	۵۲	۳۷٪
۳. توصیف اندام و جسم معشوق	۱۳	۹٪
مجموع	۱۴۱	۱۰۰٪

نمودار ۱. نمودار درختی مؤلفه‌های شور و اشتیاق در غزل‌های منزوی

منابع

الف. کتب

۱. استرنبرگ، رابرت جی، ۱۳۹۶، قصه عشق (نگاهی تازه به روابط زن و مرد)، ترجمه علی اصغر بهرامی، چاپ هفتم، تهران: جوانه رشد.
۲. حافظ، شمس الدین محمد، ۱۳۹۹، دیوان اشعار، تصحیح بهاء الدین خرمشاهی، چاپ چهارم، تهران: دوستان.
۳. زرقانی، مهدی، ۱۳۹۴، چشم انداز شعر معاصر ایران، تهران: ثالث.
۴. فرانکن، رابرت، ۱۳۹۳، انگیزش و هیجان، ترجمه حسن شمس اسفندآباد و همکاران، چاپ پنجم، تهران: نشر نی.
۵. فیشر، هلن، ۱۳۹۶، چرا عاشق می شویم؟ (ماهیت و فرآیند عشق رمانتیک)، ترجمه سهیل سمی، تهران: ققنوس.
۶. کیتینگ، کتلین، ۱۳۹۳، آغوش درمانی، ترجمه امیرحسن مکی، تهران: آریاگهر.
۷. منزوی، حسین، ۱۳۹۰، حنجره زخمی تغزل: دفتری از شعرهای آزاد و غزل‌های سروده شده از ۱۳۴۵ تا ۱۳۴۹، چاپ چهارم، تهران: آفرینش.
۸. _____، ۱۳۹۹، حسین منزوی: مجموعه اشعار، چاپ پنجم، تهران: آفرینش و نگاه.

ب. مقالات

۹. اصغری قاجاری، ندیم و عباسپور اسفندن، حسن علی، ۱۳۹۸، بررسی و تحلیل مفهوم عشق در مجموعه دستور زبان عشق از قیصر امین پور بر اساس آرای روان‌شناختی رابرت استرنبرگ، مجله جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال ۳، شماره ۷، صص ۲۸-۱۴.
۱۰. حکمت، شاهرخ، ۱۳۸۸، رمانتسم در اشعار منزوی، مجله زبان و ادبیات فارسی، شماره ۱۸، صص ۸۵-۱۰۸.
۱۱. خلفی، حسین و نظری، جلیل و فاموری، مهدی، ۱۳۹۹، سیمای معشوق در غزل‌های حسین منزوی، مجله زیبایی‌شناسی ادبی، سال ۱۸، شماره ۴۳، صص ۹۵-۱۱۹.

۱۲. شاکر، کریم، ۱۳۸۸، جلوه‌های عشق در شعر حسین منزوی، *مجله عرفان*، سال ۶، شماره ۲۱، صص ۲۴۰-۲۲۵.
۱۳. قربانی، جاوید، ۱۳۸۶، مضامین غزل‌های حسین منزوی، *مجله حافظ*، شماره ۴۸، صص ۵۱-۴۶.
۱۴. کبوتری جواد و موسایی‌عذرا و کعب‌اصل، فاطمه، ۱۳۹۸، بررسی تطبیق عشق مجازی در اشعار حسین منزوی و نزار قبانی، *مجله مطالعات ادبیات تطبیقی*، دوره ۱۳، شماره ۵۲، صص ۳۴۰-۳۱۱.
۱۵. کرمانی، حسین، ۱۳۸۷، نام من عشق است، می‌شناسیدم آیا؟ (درباره حسین منزوی- سلطان غزل‌سرایی معاصر، *مجله گزارش*، سال ۱۷، شماره ۱۹۷، صص ۶۰-۵۹.
۱۶. محمودی، غلامرضا و حافظ‌الکتاب، لیلی، ۱۳۸۹، رابطه سبک‌های عشق-ورزی و رضایتمندی زناشویی، *فصلنامه تحقیقات روان‌شناختی*، دوره ۲، شماره ۶، صص ۱۱۴-۱۰۱.
۱۷. وطن‌خواه، زینب و سیدصادقی، سید محمود و پرهیزکار، مریم، ۱۴۰۱، بررسی و بازتاب اجتماعیات در شعر معاصر بر پایه غزل‌های حسین منزوی، *مجله جستارنامه ادبیات تطبیقی*، سال ۷، شماره ۲۴، صص ۱۴۴-۱۱۴.
۱۸. یارخدا، علیرضا و افصحی، پروین، ۱۳۹۵، شکوه تماشایی عشق، جستاری در جلوه عشق، عاشق و معشوق در غزل حسین منزوی، *ارائه‌شده در کنگره بین-المللی زبان و ادبیات*، دوره اول، صص ۲۷۴-۲۵۶.
۱۹. Sternberg, Robert, ۱۹۹۷, Construct validation of a triangular love scale, **European Journal of Social Psychology**, Vol. ۲۷, p.p ۳۱۳-۳۳۵.
۲۰. _____, ۱۹۸۶, A Triangular Theory of Love, **Psychological Review**, Vol. ۹۳, No. ۲, ۱۱۹-۱۳۵.